

**‘OKUMA’NIN YENİDEN OKUNMASI:
BİLE BİLE OKUMAK -‘İLE BİLE OKUMAK’**

*Hasan AKAY**

ÖZET

Bu yazı, *okuma alışkanlığı ve edebiyat öğretimi* bağlamında yapılması gerekenlerin neler olduğu, çağdaş metotlardan nasıl yararlanılması gerektiği, anlamlı bir okuma ve eğitim faaliyeti gerçekleştirebilmek için günümüzde hangi yöntemin uygulanmasının kaçınılmaz olduğu bahislerini irdelemekte ve bir teklif getirmektedir. Buna göre, ilgili kavramların (*okuma, alışkanlık, öğretim* vb.) halk, seçkinler ve milli eğitim nazarında nasıl algılandığı, neleri bir araya getirme arzusu ve iddiasında olduğu ve kapsamları üzerinde durulacak; kavramlar yeniden okumaya tabi tutulacaktır. Son söz, sağlam bir okuma için uygulanması gereken yöntem üzerine olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okuma, edebiyat, eğitim, öğretim teknikleri, yapısalcı okuma, metinlerarasılık, ile bile okumak.

**A NEW ASPECT TO ‘READING’:
READING BY TAKING NOTICE OF WHAT IS MEANT
-READING THROUGH DIFFERENT ASPECTS**

ABSTRACT

The main objective of this paper is to enable us to have a new perspective on issues with regard to what we really need to do for ‘reading habit and literature teaching’, how we can make use of modern methods and which method should be applied in order to provide meaningful reading and education and it also wants to recommend ways for this

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, akayhasan@yahoo.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

approach. In this respect, we will focus on the aspects of society, authorities, national education, contents of this approach and such concepts as reading, habit, teaching so on.. Finally, we will take into account the method for a high quality reading.

Key Words: Reading, literature, education, teaching techniques, constructive reading, reading between the lines and reading through different aspects.

'OKUMA'NIN YENİDEN OKUNMASI:

BİLE BİLE OKUMAK -'İLE BİLE OKUMAK'

Önce "okuma alışkanlığı" kavramı üzerine bir kaç söz söylemek, iki kavramı bir anlamda yeniden okumak gerekiyor.¹ Çünkü işin kökünde hem 'okuma' hem de 'alışkanlık' meselesi var. O bakımdan, "okuma alışkanlığı" kavramının neleri bir araya getirme arzusunda veya iddiasında olduğunu yahut neleri kapsadığını görmek mecburiyetindeyiz. Bunu yaptıktan sonra "okuma alışkanlığı" kavramıyla neyin kastedildiğine (ki baştan belirtelim: "okuma alışkanlığı" kavramı ile kastedilen şey, bizce "okuma bilinci" olmalıdır ki zamanla 'sadece' dönüşebilir), bu –sıradan sanılan- alışkanlığı teşvik için neler yapılabileceğine, "okuma" kavramının halk, seçkinler ve milli eğitim nazarında nasıl algılandığı konusuna, nihayet sıra dışı ve sağlam bir okuma için ortaöğretim ve sonrasında hangi yöntemin uygulanması gerektiğine değineceğiz. Son söz, bir pratik teklifle ilişkili olacaktır.

Şimdi, bir zihin etkinliği oluşturmak ve bir bakıma kavramsal bir yapı çözüme yol açmak maksadıyla bazı retorik

¹ Sakarya Üniversitesi, Sakarya Valiliği, Çocuk Vakfı Ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi İşbirliği ile düzenlenen "Okuma Alışkanlığı Ve Edebiyat Öğretimi Oturumu"nda sunulmak üzere hazırlanan bu yazı, *Türklük Biliminin en önemli araştırmacı ve hocalarından biri olan kıymetli Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR Beyefendiye* ithaf edilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

sorular sormak isteriz. Meselâ, *okuma* ile *alışkanlık* yanyana gelebilir mi? Okumanın alışkanlık haline geldiği yerde *ciddi bir okumadan* söz edilebilir mi? Alışkanlık okumaya eklenince, asıl haline gelme tehlikesi yüz göstermez mi? Okumanın bir alışkanlık haline gelmesi, bu hârika eylemin basit ve sıradan bir söyleme dönüştürülmesi veya daha doğrusu, alışkanlıklardan herhangi bir alışkanlığa indirgenmesi demek değil midir? Ve indirgeme, her zaman bir tehlike barınağı olmamış mıdır? İndirgeme bazen *ciddiyeti sulandırarak* bir haksızlık ve zulüm hâlini almamış mıdır?²

“Okumak”, dünyada en ciddi işlerden biri (ve belki de –felsefî bağlamda irdelendiğinde, en ciddi işlerin birincisi)dir. Çünkü ‘okuma’, kişinin kendini bilme arzu ve iradesinin bu dünyayı ve başka dünyaları bilme ve tanıma eyleminin bir göstergesidir. Tanımı iyi yapıldığı takdirde, okumanın bütün alışkanlıkların ötesinde bir merkezî güç odağı olduğu anlaşılacaktır. Bunu ispat etmek için birkaç soru yeter. Örneğin: Ülkemizin, dünyanın, arzın büyük bilginlerinden hangisinde okuma alışkanlığı vardı ya da hangisinde *okuma, bir alışkanlık* hâlindeydi?³ Demek ki *okuma*, bir yaşam prensibidir, yaşamının esas damarlarından biridir.

² Örneğin, ‘vatan’ nedir? Bir toprak parçası mı? Taş çakıl, toz moloz yığını mı? Evet denilirse, bu indirgemeciliktir ve bilinçli ‘zulm’e girer. Çünkü ‘zulüm’, bir şeyin ait olduğu yerden başka bir yere konulması demektir. Âkif, “Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı! Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı” dediğinde, bu tarz bir indirgemeciliği yerle bir ediyordu. ‘Kefensiz yatan’larla dolu toprak, *vatan* seviyesine yükselir, mübârekleşir. Başka türlü okumak, değerini düşürmek ve indirgemektir. (İblisin, insanı bir avuç çamur olarak *okuması*, onda çamuru aşan yüksek değere -yani Allah’a muhatap bir kalbe, gönle, ruha- sahip bulunduğu gerçeğini *görmezden gelmesi* ve “Ben bu çamur önünde mi saygıyla eğileceğim?” diye gurura kapılması, bu tür indirgemeciliğin göstergesidir. O yüzden, okuması *sağlam ve davet edilen okuma* değil, fakat *zalimce bir okuma* olmuş, bu okuma ona hiçbir yarar sağlamamış, okumanın hakkı olan *bilinçten yoksun* kalmıştır.) ‘Kefensiz yatan’ın, ‘şehit’ kavramı yerine kullanıldığını bilmezden gelmek de bir indirgemeciliktir. Oysa ‘okuma’ bağlama göre gerçekleştirilmeli ki işlevi zulmün hesabına yatırılmasın.

³ Bu ve benzeri sorular, ‘okumanın alışkanlık’ meselesi olduğuna ilişkin varsayımları veya çocukların belli bir dönem içinde edinmek zorunda

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Eğer *okuma* kavramının aslî anlamı (kavramı, bağlamı, kapsamı) açıklıkla ortaya konulursa, görülecektir ki, *okumasız bir farkındalık, okumasız bir yaşam kalitesi* imkânsızdır. Okumanın aslî anlamının ne olduğuna karar vermek, elbette kolay değildir; ancak kültürel, medenî, dînî, sosyal, siyasî, etik, estetik köklerimiz var, onlarda *okuma* kavramının neliği, niteliği ve özü hususunda harika ipuçları ve -açık söylemek gerekirse- özgün bir *mizaç* vardır, yani bütün bu maddeleri içeren eriyik halinde bir öz, yüzyılların oluşturduğu hârika bir karışım.⁴ Zaten aslolan da bunlardan yola çıkarak *okumayı* kurmak ve bunun nasıl bir sıfatla anılması gerektiğine karar vermektir. Yoksa, kültürümüzde yer alan bazı hakikatlere dair cevap vermek imkânsız hâle gelir.⁵

Okumayı Temin Ve Teşvik İçin...

Okumayı temin ve teşvik bahsi, *sıradan okumayı öğrenme* faaliyeti ile *sıradışı okuma faaliyeti* olarak iki komşu alanda değerlendirilebilir. Her iki anlamda da okumayı,

oldukları kazanımlar anlamındaki 'alışkanlık' kullanımını konu dışında bırakmak ve kavramın bağlamını 'okuma kültürü' ve 'okuma bilinci' çerçevesine çekmek üzere sıralanmaktadır. Türkiye'nin "okuma alışkanlığı" gibi bir gerçeği yoktur. [M.Ruhi Şirin'in hazırladığı, "I. Sakarya Çocuk Edebiyatı Günleri Sonuç Değerlendirmesi Raporu", bu kavramın ülkemizde ve Unesco'ca alımlanma tarzını, bu yolda yapılacak etkinliklerin amacını ve etkisini ortaya koymuş, "Niçin okumuyoruz?" ve "Okuyan bir toplum haline nasıl gelebiliriz?" soruları etrafında yapılan değerlendirmeyi "Türkiye'nin Okuma Alışkanlığı Karnesi"ne yansıtmış ve şu sonucu duyurmuştur: "Türkiye'nin okuma alışkanlığı gerçeği *okumama alışkanlığı* gerçeğidir." (<http://www.irmakdersisi.net/Mayis-Haziran-2005-Cocuk-Edebiyatı-Gunleri-M-Ruhi-Sirin.html>)]. Biz de o yüzden burada, okuma bilinci ve zevki ile okuma yöntemini, merkezî soru haline getirmek istedik.

⁴ Gülün kokusu onun mizacıdır meselâ. Fesleğenin kokusu, erguvanların kokusu aynı şekilde.

⁵ Örneğin "*Oku!*" hitabı, Hazreti Muhammed'e okumanın nasıl olacağı cevabı ile birlikte gelmiştir. Bu noktada okumanın neliği, niteliği ile içiçe geçmiştir. Biz bu hakikati, "*ile bile okumak*" şeklinde alımlıyoruz. Yeni yüzyıl bu sorunsalı, kuramsal ve kurumsal bağlamda devasa bir alan olarak gözler önüne seriyor: *Okumanın çağından görmenin çağına geçtiğimiz düşünülürse, yükün altından nasıl kalkılacağı ve çözümün ne olacağı sorunsalı, akıllara ateş düşürmektedir.*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

yetenek kazandırmayı, uygulamayı, mevcut eksiklikleri ve alınacak önlemleri, yapılması gerekenlerin neler olduğu ve ciddiye alınması gereken önerileri içeren bazı çalışmalar yayımlanmıştır.⁶ Bunlarda, “*okuma alışkanlığının kazanılmasında etkili dönemler* (çocukluk, gençlik, yetişkinlik), “*okuma alışkanlığının kazanılmasında etkili toplumsal kurumlar* (aile, okul, çevre), “*okuma alışkanlığını etkileyen nedenler*” (sözlü kültür geleneğinden kaynaklanan nedenler; zamana ve döneme ilişkin nedenler; zihniyete ve topluma yönelik nedenler; ekonomi, eğitim ve kültürle ilgili nedenler; medya merkezli -özellikle televizyona bağlı- nedenler), “*okuma nedenleri*” (alışkanlık, görev duygusu, zaman geçirmek arzusu, güncel olayları kavramak için, anlık kişisel doyum için, günlük hayatın pratik ihtiyaçlarını karşılamak için, profesyonel ya da mesleki ilgileri sürdürmek ve geliştirmek için, zevk için, topluma yönelik ihtiyaçları karşılamak için, kendini geliştirmek için, entellektüel ihtiyaçlar için, dinî ihtiyaçları karşılamak için) ve “*okuma alışkanlığını değerlendirmede ölçütler*” (Örneğin çok okuyan yılda 21 kitap, orta düzeyde okur yılda 6-20 kitap, az okuyan da yılda 1-5 kitap okuyan kişidir) ve “*okumanın başarıya etkisi*” konusunda bazı tespitler ortaya konulmaktadır.

Bunların hakkı saklı kalmak ve değerleri göz ardı edilmemek üzere, bazı maddelerin ek olarak tespit ve tatbik edilmesinde yarar görüyoruz. Alışkanlık düzeyinde bir okuma için muhakkak dikkate alınması gereken maddeler vardır. Bunlar şöyle tespit edilebilir:

⁶ Bu konuda örneğin, bkz. *I.Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Yayına Haz. Sedat Sever, Ankara 2000; *Okuyan Türkiye Ön Bilgi Raporu (Türk Toplumunu Neden Okumuyor? Okuyan Bir Toplum Haline Nasıl Gelebiliriz?)* Çocuk Vakfı- Artworks Hayâlevi Reklâmcılık, İst.2003. (okuyansehirsakarya.com); <http://www.cocukvakfi.org.tr/soru2.htm>. Ayrıca bkz. R.Bamberger, *Okuma Alışkanlığını Geliştirme*, Çev. Bengü Çapar, Ankara 1990; Lee Canter, *Çocuğunuz Kitap Okumayı Sevmiyorsa Onu Nasıl Kitap Okumaya Yönlendirebilirsiniz*, çev. Serap Katlan, HYB Yay., Ankara 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

A) *Merakı tahrik edecek şeyler* yapılmalı ve merakı tahrik edecek metinler okutulmalıdır. Meselâ: '*Okumayı görmek*'⁷ ve - bireysel olarak, ailevi olarak, toplumsal olarak, eğitimci olarak, idareci olarak vs.- göstermek gerekir. *Merakı tahrik* ve okumayı teşvik için en önemli etkenlerden biri, '*modelleme*' veya '*model gösterme*' yöntemidir. Çocuklar, yakın çevresinde *okuyan kimseleri* görecektir ve bundan etkilenecektir. *Modelleme*, hem okuyanın, hem okunanın (kitabın, canlı kitabın vs.), hem de bizzat model olan veya model olarak sunulanın kalitesini içerir. Yani hem sözün, hem ürünün, hem davranışın güzeli sunulmalı, hem de model gösterilenler işini mükemmel biçimde yapmalıdırlar. O takdirde bunu, '*okumayı görmek ve göstermek*' şeklinde tanımlayabiliriz.

Okumayı görmek, -okuyanların kimliği ve okuma ânlarını tespit eden fotoğrafları, okuduğu anlardaki resimleri itibar edilecek durumlara dair teşvik edici bir '*model*' olarak düşünülebilir ki bu da, ciddiye alınması gereken etkinliklerden biridir. O takdirde bu, bir bakıma, okumanın ilk etkin ve çarpıcı adımlarından biri olabilir. Çünkü, okuduklarımızın hayatı -yani yazarların okuma tarzı-, görme biçimlerinin bizce alınmasından başka bir şey değildir. Nasıl görüyorsak, öyle anlam veriyoruz demektir.

Gerçekte, devlet erkânının, sorumlu kişilerin, halkın temsilcilerinin, sanatçıların, örnek alınan kişilerin *okuyan kişiler* olduğunu ve okudukları için muteber olduğunu ispat etmeleri gerekir. Bunun için, *herkesin okumayı, okumanın/okurluğun itibarlı bir şey olduğunu ayan beyan görmesini* sağlamak şarttır. Bu nasıl olur? Şöyle olur: Her meslekten, her alandan bir '*değer*' ve '*model*' olarak seçilen insanımızın *okuma ânlarını* şehrin her yerindeki ilan panolarına, açık ve kapalı mekânlarına asmak suretiyle olur. Çocuklar, gençler ve büyükler, meselâ, valinin makam odasındaki boy resmini değil, okurkenki resmini görmeli; belediye başkanının, sanatçıların, yazarların,

⁷ '*Okumayı görmek*', '*Okumayı göre/bilmek*', '*Okumayı bile/görmek*', '*Okumaya göre bilmek*', '*Okumayı bile/bilmek*' açılımları üzerinde ayrı ayrı durulabilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

hocaların, özellikle hayatını okumaya ve öğretmeye adanmış, okumayı karakter ve kader haline getirmiş hocaların okurkenki resmini görmelidir.

Doğan Hızlan, bir yazısında, 'okumayı görme' modeli dediğimiz hususa ilişkin çok çarpıcı bir gerçeğe işaret etmektedir: "Batı dergilerinde, kaliteli magazin dergilerinde, özellikle kitap dergilerinde sık sık, *okuyan insanların fotoğraflarını* yayınladılar. Üstelik bunların çoğu kütüphanede çekilmiş değildir, benzin istasyonunda çalışan bir işçinin, bir temizlik görevlisinin, paydosta ya da öğle tatilinde, arada vakit buldukça zamanını okuyarak değerlendirdiğini gösterir. Bu fotoğraflar, insanı özendirir, oysa kitapla cezayı bir arada kullanmak, kitaptan insanı nefret ettirir."⁸

Bu "görme"yi sağlamak nasıl olur? Meselâ şöyle olur:

a) Kendi tarihimizden bir misal verelim: İmam Azam'ın iki ünlü talebesinden biri olan İmam Yusuf, kendisine Bağdat kadılığı (hâkimliği) teklif edildiğinde, devrin Sultan'ına diyor ki: Olur ama bir şartla. Nedir o? Devletin hazinesini emrime vereceksin. Güveni sonsuz olan Sultan, peki diyor. Ertesi gün, İmam Yusuf, saltanatlı bir kıyafet ile, üstü başı altın elmas yüklü bir kaftan ile, Bağdat sokaklarında –yolun ortasında- yürüyüşe çıkıyor. Görenler, bu görkemli zatın kim olduğunu merakla fısıldaşarak soruyorlar birbirlerine. İmamın etrafındakiler diyorlar ki: İşte bu büyük bilgin, büyük âlim İmam Yusuf'dur!".. Yaa! Diyorlar, öyle mi? Demek ki, *okuyan adam* böyle zengin ve itibarlı oluyor. İmama soruyorlar: Niçin yaptın bunu? "*Okumaya, ilme itibar kazandırmak için!*" diyor. Ufuklu bakış böyledir. Sonuç: Bağdad'ın o devirde bir ilim merkezi haline gelmesidir. O gün, ana babalar, evlâdlarına, bilginleri model olarak gösteriyorlar, onun gibi ol olacaksan, diyorlar. (Tabii İmam Yusuf, ertesi gün aldığı emanetleri sultanın hazinesine aynen teslim ediyor ve görevine dönüyor).

b) "Okumayı görmek ve göstermek" için, bir yol da şudur: İnsanlara, emri altında bulunanlara, herhangi *bir*

⁸ "Kitap Okumak Ceza Mıdır?", dhizlan@hurriyet.com.tr/13 Mart 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

topluluğa "okuma"yı yasaklayanların amaçlarını, emellerini, açık ve gizli niyetlerini açığa vurmak (deşifre etmek)!. Batı tarihinden bir misal verelim. Onların bir kısmı, insanların özgürlük düşüncesine sahip olmalarını istemezler, insanların köle zihniyetli olmalarından hoşnuturlar. Bazıları da, "okumayı öğrenmek" için, aşılabilir sanılan eşitsizliklerin üstesinden gelmek zorunda kalmışlardır. Bunlardan biri Frederick Douglass'dır. Douglass 10 yaşlarında iken, bir çiftlik sahibinin karısının küçük kızına okuduğu hikâyeleri dinleyerek alfabeyi öğrenir. Çiftlik sahibi, kölelerinden birinin okumayı öğrendiğini fark edince son derece öfkelenir ve okumanın onun aklına özgürlük fikrini sokacağından korkarak, karısından Douglass etraftayken kızına hikâyeye okumamasını ister. Neden mi? Çünkü, köle sahipleri, okumanın değiştirici gücünü çok iyi anlamışlar ve zencileri cahil bırakarak güçsüzleştirme önlemleri almışlardır.

Bu yüzden, Güney eyaletleri "zenci yasaları" olarak bilinen ve kölelerin eğitimini yasaklayan kanunlar çıkardılar. Güney Carolina'da siyahlara okuma öğreten beyazlar altı ay hapis ve 100 dolar para cezasına çarptırılıyordu. Eyalet yasası, okurken yakalanan veya okumaya teşebbüs eden kölelere 10 kırbaç cezası veriyor, suçu tekrarlama girişiminde bulunanlara ise, işaret parmağının birinci boğunun kesilmesi cezasını veriyordu. Douglass "zenci yasaları"ndan haberdardı, ama bunlara meydan okudu. Eğitimini tahta perdelerde ve duvarlarda tebeşirle yaptı, okul arkadaşlarından bir kitap ödünç aldı, okudu. 17 yaşına geldiğinde, ünlü hatiplerin özgürlük ve bağımsızlık üzerine konuşmalarını derleyen bir kitabın kopyasını ele geçirdi. Bunları el yazısıyla tekrar tekrar yazdı, kopya etti, ezberledi; çünkü daha sonra sırası geldiğinde bunları ezberden okuyarak müthiş bir etki rüzgarı oluşturacaktı. 21 yaşına geldiğinde, gemici kılığında New York'a kaçtı. Edebiyat, felsefe, din ve siyaset bilimleri konularında okuyarak açığını kapatmaya çalıştı. Köle olarak, yasa gereği, sahibinin malı idi; kaçırılıp sahibine iade edileceğinden korkarak karısıyla birlikte İngiltere'ye kaçtı. Orda iki yıl tahsil gördü. Amerika'ya dönerek özgürlüğünü satın almak için gerekli

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

parayı, yaptığı konuşmalardan ve köleliğin kaldırılmasını isteyen insanlardan temin etti! Köleliğin kaldırılması konusunda en önde gelen konuşmacılardan biri oldu ve uzun yıllar, "Hakların cinsiyeti yoktur. Gerçeğin rengi yoktur. Hepimiz kardeşiz" sloganlarıyla, kölelik karşıtı bir gazete (*The North Star/Kuzey Yıldız*) çıkardı."⁹ İnsanların köle zihniyetli olmalarından hoşnut olanları hoşnutsuz etti; 'okuma'yı yasak edenlerin çirkin emellerini açığa vurdu. 'Okumayı görme'nin en çetin göstergelerinden ve modellerinden biri oldu. Okuyup gereğini bellediği kitap ('konuşmalar güldestesi'), hem kendi hayatını hem de kölelerin hayatını temelden değiştirdi. Okumamak köleliğe razı olmaktı, bunu gördü ve okumayı seçti.

Hikayeyi aktaran Hedges diyor ki: "Neyse ki, bugünküler, okumayı öğrenmek için kahramanca gayretler sarfetmek zorunda değil. Sadece şansınızdan daha iyi yararlanmanız yeterli. Potansiyellerinizi azamiye çıkarmak ve hayatlarınızı değiştirmek elinizdedir." O halde, şu yorumu yapabiliriz: Bugün her türlü rahatlık ve imkan elinde iken *okumayanlar*, birilerinin –aynı maksatlarla- çıkardığı, gizli veya açık biçimde uygulamaya koydukları "zenci yasaları"na uymaya razı oluyorlar demektir. Mark Twain haklıdır: "Okuyabileceği halde okumayan insanların, okuyamayanlardan hiçbir farkı yoktur."¹⁰

Merakı tahrik ve okumayı teşvik edecek önemli etkenlerden biri de, anlamı görülür hale getiren harika tasvirlerle dolu eserleri, insanî duygularımızı derinden yakalayan ve sarsan olağanüstü öyküleri okutmak, okurların bundan her halde haberdar olmasını sağlamaktır. Çünkü böyle eserlerin, hem hayal dünyasını geliştirmede, hem insânî yönümüzü mamur hale getirmede, hem de düşünmede büyük bir etkisi ve payı vardır. (Dikkat edilirse, 'çok satan kitaplar'da böyle en az bir iki öyküye rast gelirsiniz. Bunların, şevk ve coşku uyandırıcı olanlarını tercih etmek gerekir. Burada Tolstoycu bir yaklaşıma haklılık payı çıkardığımı

⁹ Berke Hedges, *Okuyun ve Zenginleşin*, çev. Tuncer Büyükonat, Beyaz Yay., İst.2000, s. 23-25.

¹⁰ Hedges, *a.g.e.*, s. 54.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

söyleyebilirim. Bazı öyküler, sonunu öyle zirvede bitirir ki okurun hayatına –yaşamaksızın kazanılmış büyük bir servet veya şoke edici- bir darbe gibi gelir. Örneğin: “Tek Gözlü Annem”¹¹ öyküsü, bugünlerde internette dolaşüyor ve vefasız evlatların kalbine anne şefkat ve merhametini telkin ediyor. Bu gibi öyküleri dinleyenler, öbür öyküleri de okumak için her halde çatlar.. Çünkü, insanı derinden yakalayan ve sarsan bir şeyle karşılaştıklarının farkına varmışlardır. Türkiye’de en çok okunan romanın *Çalığışu* olması da, aynı sebebe bağlı olarak yorumlanabilir)..

İlk izlenimler -okuru teşvik açısından- son derece önemlidir; o yüzden, *ilk okuma kitapları harika olmalıdır*. Okuma metni ilk ânda sevilmemişse, okumaya zorlanmamalıdır. Bunu temin etmek için yapılabilecek işlerden biri, şaheser metinlerden bir veya birkaç liste hazırlamaktır. Bunlar içinde klasikler olduğu gibi, modern ve güncel edebiyatın seçkin eserleri de yer almalıdır (Ki daha sonra, kültürel açıdan karşılaştırmalar ve incelemeler yapabilmek, metinler arasında ilişki kurarak derin anlama ulaşabilmek için bir zemin sağlanmış olsun)... ‘Okuma’yı dert edinen kişiler, kurumlar, kuruluşlar - okuma sevgileri ve iradeleri varsa (ki olmak

¹¹ Bir çocuğun dilinden anlatılan öykü şöyledir: Annemin sadece bir gözü vardı, ondan nefret ederdim. Okulda açılık yaparak geçimimizi temin ederdi. İlkokulda iken beni görmeye gelmişti, yerin dibine girdim, görmezden geldim, kaçtım. Bir arkadaşım, “*Annenin bir gözü var!..*” dedi. Eve gelince, “*Ölsen daha iyiydi*” dedim, annem karşılık vermedi. Onu evde istemiyordum. Singapur’a gittim, evlendim, çocuğum oldu. Annem ziyarete geldi, çocuklarım onu görünce güldüler. Kızdım, söylendim. “*Kusura bakmayın yanlış adrese gelmişim!*” dedi, sessizce gitti. Mezuniyet günü, okulda bir mektup aldım. Başka bir yere gitmek mecburiyetindeydim. Mektubu annemin bıraktığını söyledi arkadaşlarım. Üzülmemiştim. Bana versinler diye bıraktığı mektubu nihayet açtım. Şunlar yazıyordu: “*Ey sevgili oğlum, her zaman seni düşünüyorum. Sana geldiğimde çocuklarımı korkuttuğum için üzgünüm. Mezuniyet günü gelip seni görürüm diye çok sevinmişim. Ama hastalandım, hastaneye yattım. Seni bir daha görebileceğimi sanmıyorum. Biliyor musun oğlum, sen çok küçükken bir kaza geçirmiş ve bir gözünü kaybetmiştin. Annem olarak senin tek gözle büyümene dayanamazdım, bu yüzden sana kendi gözümü verdim. O gözle benim yerime görüyor diye seninle o kadar gurur duyuyorum ki. Bütün sevgilerimle. Annem..*”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

zorundadır), konuya ‘ciddî’ olarak eğilmelidir. Bu iş, büyüklerin oyuncağı değildir, olmamalıdır.

Okumayı teşvik için yapılması gerekenlerden biri de şudur: Kitabı ‘ceza’¹² ya da ‘ödül’ olarak vermemek. Verilecekse kitap yine verilmeli –ve muhakkak verilmeli-, fakat ‘ödül’ olarak verilmek isteniyorsa *para* veya *altın* gibi şeyler verilmelidir. Evet, ödül böyle verilmeli ve ayrıca harika kitaplarla da taçlandırılmalıdır. Demek ki, asıl verilmesi gereken şey, -Doğan Hızlan’ın dediği gibi- “*kitabım, özgürlüğün yok olduğu bir yerde sizi aydınlatan bir arkadaş olduğu bilincî*” dir.¹³

Buna ek olarak başka ilkeler de söz konusu edilebilir. (Meselâ, okumaya muhatap kitlenin *ilgi alanlarını belirlemek*, ilgi alanlarına göre *hedefleri tespit etmek*; ‘okuma’yı aile içinde *paylaşılan zevkli bir eylem* haline getirmek, günlük yaşantı içinde *kitap okuma saati* ayarlamak; yaş gruplarına göre *okuma paketleri hazırlamak vb.* Gerçi bunların bir kısmı zaten yapılmaktadır; fakat hem *sayısal açıdan hem de kalite açısından çok yetersizdir*. Özellikle resimli metinler veya paket olarak sunulan kitaplar çok kötü. Bunlar, aslında, öyle olmalı ki çocuk onunla yatmalı, onunla kalkmalı!)¹⁴

B) *Merakı tahrik* ve okumayı teşvik için *edecek şeylerle birlikte*, okumayı bir “*zevk alma ve şevk duyma meselesi*”, hattâ bir ‘*çoşku*’ meselesi haline getirmek gerekir. ‘Okuma’yı teşvik edenin

¹² “Cahillik edip sarhoş sarhoş bağırması” nedeniyle, ‘hapis’ yerine ‘kitap okuma cezası’na çarptırılan ilk Türk Alpaslan Yiğit, -ceza hakkında ne diyorsun sorusuna karşılık olarak- şöyle demiş “Allah düşmanıma böyle ceza vermesin!” (<http://www.turkstudent.net/art/2338>). Bu tarzda başka cezalar da verilmiş. Meselâ, Sakarya-Kocaali ilçesine bağlı Gümüşoluk Köyü’nde kurulu Gümüşoluk Tarımsal Kalkındırma Kooperatifi’nin başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, genel kurullarını zamanında yapmadıkları için mahkemece 30 gün kitap okuma cezasına çarptırılmış. Kitap okumanın ceza olarak verilmesine kızan bir kişi de, kitap okuma yerine ceza çekmeyi tercih etmiş (www.digitalfilmfestivali.com/blog//node/31-45k).

¹³ Doğan Hızlan, “Kitap Okumak Ceza Mıdır?”, dhizlan@hurriyet.com.tr/13 Mart 2007.

¹⁴ Çocuklar ve gençler için hazırlanan kitap listeleri içinde her açıdan güvenilir ve sağlam bir liste ne yazık ki yok gibidir (Çocuk Vakfı Başkanı Mustafa Ruhi Şirin’in hazırladığı ‘Çocuklar İçin 100 Temel Eser’ listesi gibi bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

zihninde *açıklık*, ruhunda *zevk*, ve içinde *şevk* olmalı ki muhâtabına ateşi geçsin. Ortaöğretimle ilgili yapılan bir araştırmaya göre, gençlerin *bilgisayar oyunlarına veya internete itibar etmelerinin en önemli nedeni 'zevk alma'* dır. 'Merak' duygusu bile ikinci üçüncü sırada gelmektedir.¹⁵ *Heyecan duygusunun ilk ve ortaöğretimde, zevk duygusunun ise lise ve üniversitede öne çıktığı* tespit edilmiştir. Bu durumda söylenmesi gerekenlerden biri şu olabilir: *Okumanın zevk haline getirilmesi, 'aydınlatan bir arkadaş', zevk sahibi bir dost, bir yolda yoldaş olarak takdim edilmesi* gerekir. Aslında bu konu (edebiyatın/okumanın işlevi konusu) kadim zamanlardan bugüne kadar süregelen –ve Horatius'tan beri işlevi tartışılan- sorunsallardan biridir: *Zevk ve fayda maddelerinin birleştirilmesi, edebiyat öğretimi için de okumayı teşvik için de, en etkili, en kestirme ve en kolay çözüm yollarından* biridir. Yeter ki farkına varılsın ve gereğine teşebbüs edilme iradesi ve şevki gösterilsin.

'Okuma'yı teşvik edebilmek için, *'zevk' ve 'yarar' düşüncesi ile birlikte, muhakkak, 'özgürlük düşüncesi'ne de sahip olunmalı; daha doğrusu, 'özgürlük düşüncesi' ile okuma etkinliği ve edebiyat eğitimi* arasında paralellik kurulmalıdır. Yani "otoriter öğretim şeması" rafa kaldırılmalıdır. Bunlar, birbiriyle çok yakından ilişkilidir. Bunun farkına varılmalıdır. Bu madde, "pedagojinin temel unsurları" içinde ilk sırada yer alır. Bunun, "anarşist pedagojinin temel unsurları" arasında sayılması, durumu değiştirmez. Anarşist olarak tanımlanan -William Godwin, Max Stirner, Leo Tolstoy, Francisco Ferrer gibi- birçok düşünür, *'özgürlüğü'*, hem *pedagojinin*, hem de *hayatın ve mutluluğun temeli* olarak telkin etmişlerdir.¹⁶

iki liste ancak istisna olarak anılabilir. Milli eğitim böyle bir listeden hâlâ yoksundur).

¹⁵ Hasan Akgündüz- Behçet Oral- Yunus Avanoğlu, "Bilgisayar Oyunları ve İnternet Sitelerinde Sanal Şiddet Öğelerinin Değerlendirilmesi", *Milli Eğitim*, yıl: 35, sayı: 171, Yaz 2006, s. 67-82.

¹⁶ Eylem Korkmaz, "Anarşizm ve Eğitim", *Siyâhî*, sayı: , s.88-91..

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Rousseau'nun "merak uyandırmak ve yönetmek olarak belirttiği eğitim amacından etkilenen Godwin (1756-1836), yönetim ve eğitimi insan gücünün iki temel hedefi olarak saptamıştır. Godwin için eğitimin amacı, mutluluk üretimi olmalıdır. Otoriter öğretim şeması, çocukların kendi tarzlarında, isteyerek öğrenmelerine izin vermek üzere terk edilmelidir. O takdirde eğitim, insanı akıllı, erdemli, özgür kılar. Eğitim, özgürlüğe giden yolun anahtarıdır. Max Stirner, kişilerin "okul eğitimi yoluyla değil, iradeleri aracılığıyla inançlar elde etmesi" gerektiğini söylüyor (hattâ okul kurumunu reddediyor)du. Leo Tolstoy da, eğitimde tek ölçüt olarak özgürlüğü kabul ediyordu. Öğrencilerin derslerin içeriği konusunda hocalarıyla birlikte karar vermelerini isteyen Francisco Ferrer ise, "okullara hem devlet, hem de şirketler için itaatkar hizmetçiler üretme sorumluluğunun yüklendiği"ni iddia ve tenkit etmiştir.¹⁷

Kendi kültür, edebiyat ve düşünce tarihimizden birçok misal verebiliriz. Meselâ, Mevlânâ'ya göre, eğitim ve öğretimde gerekli olan şey, 'niyet-eylem birlikteliği'dir. Ona göre: İdeal insan, doğru (sâlih) insandır. Olgun insan, kendi öz benliğini bilen ve ona göre hareket eden kişidir. İşinde bir hedef belirler, niyetini ve fiillerini ona göre yönlendirir. Çünkü "herkesin niyet ettiği şey vardır." Hedefe ulaşabilmek için, iyi niyet, hürriyet, akıl, fazilet ve irade gerekir. Mesnevî'de en çok geçen kavramlardan birinin 'akıl' olması, çok anlamlıdır...

O halde, 'okuma'yı teşvik ve edebiyat eğitimi konusunda 'akıl', 'erdem', 'yarar', 'zevk', 'özgürlük', 'niyet-eylem birlikteliği' vb. maddelerin geçerli kılınması gerekir. Yoksa 'çözülme' ve 'çöküş'¹⁸ devam edecektir. Bugün, psikologların

¹⁷ E.Korkmaz, a.g.m., s. 89-90

¹⁸ Türk edebiyatı öğretiminin ortaöğretimde geri plana itildiğini, lise son sınıflarda ise ders yapılmadığını, 'eğitimin çöktüğünü', üniversite sınavında birçok öğrencinin 'sıfır çektiğini' herkes söylüyor (Bu hususta, bkz. E.Teziç, "Teziç: Orta öğretim Kurumları Çöktü", *Yeni Şafak*, 28 Temmuz 2004; E.Özarslan, "Yüksek Öğretimde Türk Dili Öğretiminin Bazı Meseleleri", *Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı*, Bildiriler, Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Yay.1998, s.157-161; "Edebiyat Öğretimi Üzerine Tasviri Bir Deneme", yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/ersin.doc.; Gökhan Orhan, "Sıfırcılar Neden

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

"çökme bilinci" dediği ruh durumunu, eğitim ile -teorik ve pratik olarak- ilgilenen hemen herkesin yaşıyor olması son derece vahimdir. Ama bunca vehâmet içinde az da olsa bazı önemli işlerin gerçekleştirildiğini de görmek ve takdir etmek lazımdır (Örneğin, açılan "Edebiyat Liseleri" veya Üstün Yetenekli Çocuklar¹⁹ için açılan mektepler gibi). Fakat bu konuda yapılanların yeterli görülmesi mümkün değildir. Bu alanda iş görecek olanların -her kim olursa olsun- heyecan ve coşkuları ziyade olmalıdır (Cahit Külebi'nin dediği gibi, "Yine kamyonlar kavun taşır/ Fakat içimdeki şarkı bitti" denilmemeli, diyenler kenara çekilmelidir. Okumanın aşk işi olduğu yerde, yaşın ne önemi var?).

Sıradışı Bir Okumayı Temin Ve Teşvik İçin...

Sıradışı bir okuma için; metni anlama, alımlama, yorumlama kuram ve yöntemleri öğretilmeli ve muhakkak uygulamalar yapılmalıdır. Bu, metnin klasik veya mevcut anlamlarının hakkı saklı kalmak kaydıyla, metnin çok yönlü okunması, çok yönlü olarak metinden yararlanılması, metnin birden çok anlamı veya mesajı iletmesi, ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir. Bazı metinlerin, özellikle yeni yüzyılda yazılmış metinlerin, kimi kuram ve yöntemler dışında okunması, başlıbaşına bir zulüm, maksatlı veya maksatsız bir haksızlık, hattâ sanatsal tahrifkârlık hâlini alabilir. Meselâ, Mehmed Âkif'in, Nâzım Hikmet'in, Sezai Karakoç'un, Behçet Necatigil'in, Hilmi Yavuz'un vb. bazı şiirlerini, herhangi bir edebiyat kuramı veya -bizim burada teklif ettiğimiz okuma-yöntemi dışında okursanız, şairlerin bilmeden veya bile bile okurlar hattından 'zulme giriftâr' olacaklarını, -örneğin, 'hırsızlıkla' itham edilebileceklerini- görürsünüz.²⁰ Üstelik,

Sıfır Çektiler?", *Üniversite ve Toplum*, 2/3, Eylül 2002, 14-17; <http://universite-toplum.org/comments.php3?id=91>).

¹⁹ I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi (23-25 Eylül 2004) Kongre Tutanağı, Çocuk Vakfı Yay., İst.2004.

²⁰ 'Çalıntı' ve esinlenme hakkında, örn. bkz. Hayri Kako Yetik, *Edebiyatta Çalıntı*, İnkılap Kitabevi, İst.2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

hakkını savunmak hakkından mahrum oldukları ânlar içinde bile.

O nedenle biz, yeni yüzyılın, felsefenin, siyasetin ve edebiyatın çok yönlü muteber kavramlarından olan “*diyalog/iletişim/ilişki*” kavramları bağlamında kapsamlı bir destekçi, doğru bir alımlama modeli ve güvenilir bir sağlama imkânı olarak “*Metinlerarası İlişkiler*” (“*İntertextualite*”) *metodunun* ‘okuma’ yöntemi olarak kullanılmasını önermek, en azından bu öneri sahiplerinin safında yer almak istiyoruz. Çünkü bu, kökünü (ve kökenini), Batılı kaynaklardan olduğu kadar öz kaynaklarımızdan da çıkarsayabileceğimiz ‘*İle Bile Okumak*’ modelidir. Her çağdan çok bu çağ bunun bilincindedir, olmak mecburiyetindedir. Bu konuda misaller üzerinde de durulabilir.²¹

Bir metni –hangi formda olursa olsun, hangi türden bir metin olursa olsun- okuyabilmek, görebilmek ve çözebilmek için, başka metinlerle arasındaki benzerlik veya farklılıklara, metinlerarası ilişki, çelişki ve birleşkelere dikkat etmek gerekir.²² Fuzûlî’nin *Leylâ ve Mecnûn*’u, sadece bu alanda bir iddianın ispatını değil, fakat kendinden önceki metinlere göndermeleri, onlarla hesaplaşmayı, farklılaşmayı da içerir; tıpkı bu metni alt metin olarak kullanan başka metinlerin yaptığı gibi. Örneğin, Sezai Karakoç’un *Leylâ ve Mecnun*’u, yüzyıllar sonrasından, Fuzûlî’nin ve ondan öncekilerle sonrakilerin metinlerine göndermeler içerir, onlardan bazen hız alır, bazen değiştirir, dönüştürür ve çağa özgü bir kimlikle

²¹ Aslında, günlük gazetelerdeki bazı başlıklar ve spotlar bile, bu yöntem dışında neredeyse okunamaz/anlaşılamaz hale gelmektedir. Örneğin, şu cümleler: “*Sana dün bir objektiften baktım aziz İstanbul*”, “*Horoz kartalı kaldırıp yere vurdu*”, “*Ceb’in var mı derdin var!*”, “*İnternette pişti Unkapanı’na düştü*”, “*Gülistanbul*”, “*Acaristanbul’un yıkım kararı çıktı*”, “*N’olacak bu eğitimin hâli?*”, “*Darbeci geldi haaanuum!*” vb. (Nisan 2007 tarihli gazetelerden).

²² Burada biz kuramsal bilgiden çok, bu yöntemin gerekliliğine dikkat çekmek suretiyle, bir örnek üzerinde çözümleme yapmak istedik. Metinlerarası kuram ve uygulamaları konusunda bilgi alma isteyenler, Kubilay Aktulum’un hazırladığı şu kitaba bakabilirler: *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yay. 2.b., Ankara 2000.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

yeniden üretir. Bugünün *Leylâ ve Mecnun'*unu görebilmek, dünün *Leylâ ve Mecnun'*undan haberli olmaya bağlıdır.

Bu durum, Mehmed Âkif'in, Necip Fazıl'ın, Nâzım Hikmet'in, Behçet Necatigil'in, Sezai Karakoç'un, Orhan Veli'nin, Hilmi Yavuz'un vb. metinleri için de geçerlidir denilebilir. "Örneğin, Nâzım Hikmet'in "Çankırı Hapisesinden Mektuplar -2- şiirini tam olarak anlayabilmek ve yorumlayabilmek için, Gazâlî'nin 'Rubâîler'inden haberdar olmak²³ gerekir. Aksi takdirde, sorulacak şöyle bir sorunun anlamlı cevabını bulmak mümkün olamayabilir: Bir metnin sözel olarak üçte ikisi bir başka şaire ait ise, o metin kimindir? Bu metnin altına, kendi imzasını atan şair hakkında ne buyrulur? Klasik edebiyatımızda, bunun adı 'sirkat'tir ve ceza olarak da "kat'-ı zebân" gerektirir. Oysa, onların bilmediği bir işlem vardır bu metinde. Bu metinlerarasılık sayesinde fark edilebilecek bir gerçekliktir: Bunu görebilmek için, söz konusu yöntemi uygulamak gerekir. Yoksa şair, kim vurduya gidebilir.²⁴

Örneğin, Ahmet Hâşim'in "Bülbül"le hasbihâlini ve/ya Can Yücel'in "Bülbül"le hasbihâlini, ne demek istediklerini tam anlamıyla fark edebilmek için, Mehmet Âkif'in hem 'bülbül'le "Hasbihâl"ini, hem de bizzat "Bülbül"ünü görmek, okumak, anlamak, yorumlamak ve değerlendirmeye tâbi tutmak gerekir."²⁵ Örneğin, Orhan Veli'nin "Cânân" başlıklı şiirini,

²³ Bu bağlamda bir okuma için, örneğin şu iki yazımıza bakılabilir: "Çankırı Hapisesinden Mektuplar -2- Şiirinin Işığında Nâzım Hikmet ve Gazâlî", *Hürriyet-Gösteri*, sayı: 235, Şubat- Mart 2002, s. 34-49; *Şiiri Yeniden Okumak*, İst. 2003, s.83-124; "Nâzım Hikmet'in 'Bu Bahçe' Rubaisini Yeniden Okumak", *Şiirin Kıyı Dili/Homeros İnceleme Ödülü 2005*, haz. Veysel Çolak, İzmir Mart 2005, s.5-34.

²⁴ Biz bu metnin anlaşılabilmesi ve hakkının yenilmemesi için, yaptığı açık ve örtük göndermelerin farkına varılması gerektiğini bir yazımızda ortaya koyduk (*Şiiri Yeniden Okumak*, s.83-124).

²⁵ Alıntıladığımız bu paragraf için, "Modern Türk Şiirinde Derddaşlık Sorunsalı: 'Bülbül'le Poetik 'Hasbihâl'ler" başlıklı yazımıza bakılabilir ("Modern Türk Şiirinde Derddaşlık Sorunsalı: 'Bülbül'le Poetik 'Hasbihâl'ler", *Merdiveşiir*, sayı: 15, Bahar 2008, s. 98-113).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Ahmet Hâşim'in "Cânân" şiirini dikkate almadan tam olarak anlamak ve anlamı tamamlamak, başka bir deyişle, Orhan Veli'nin yaptığı atıf üzerinden gerçekleştirmek istediği anlamı kavramak ve değerlendirmek mümkün değildir. (Buna, metin içi anlam oluşturma çabasındaki açmaz da eklenirse, durum çıkmaza saplanabilir. Meselâ, Orhan Veli'nin "Cânân"ındaki "Cânân" kimdir? Adı bu olan bir bildik kadın mı, sevgili anlamındaki bu sözcükle karşılanmak istenilen bir kavram mı, bir eser mi, bir hayat mı?..). Anlamak için önce Orhan Veli'nin "Cânân"ını görelim: "*Cânân ki Degüstasyon'a gelmez/ Balıkpazarı'na hiç gelmez*".

Öncekiler için 'büyük konu'lardan olan 'cânân' konusu iki dizeye sığdırılan sıradan bir konu haline getirilmiştir. Bu elbette garip (görülecek)tir. Metinde geçen sözcüklere bakalım: Bunlardan ikisi yer adlarıdır: Degüstasyon ve Balıkpazarı, her ikisi de Beyoğlu'nda bulunan mekânlardır. İçkili bir lokantanın adıdır biri; diğeri, yine böyle lokantaların ve başka şeylerin de bulunduğu halka açık balık halidir. Sonra anlama bakalım. Gayet açık gibi değil mi? Ama hayır, şair sadece sevgilinin Degüstasyon'a ve Balıkpazarı'na gelmeyeceğini söylemek istemiyor, başka şeyler de söylüyor. Şimdi, Ahmet Hâşim'in "Cânân" şiirini görelim: "*Cânân ki gündüzleri gelmez/ Geceleri görünür havz üzerinde*". Nedir bu geceleri havuz üzerinde görünen? Ay.

Şimdi bu iki metni üst üste getirelim. Orhan Veli'nin metni, fark edilecektir ki, Hâşim'in "Cânân" metni üzerinden kurulmuştur ve anlamını öncekine –alt metnine- borçludur – fakat alacaklı gibi davranmaktadır-. Orhan Veli, Hâşim'in 'ay'ı sevgili olarak görüşü ile, onun tahayyülündeki sûret veya güzellik anlayışı ile alay etmek istiyor; onun gökteki sevgilisi yerine yerdeki sevgiliyi üstelik hayalî değil hayatî/ somut sevgiliyi geçiriyor; onun görüntüsü üzerine kendi sevdiği portreyi yerleştiriyor. Gerçekleştirdiği görsel değişim/ dönüştürüm, sanatının da –öncekine nispetle- gerçekleştirmek istediği şeydir. (Ama bu yüzden, yani Hâşim'in metinleri üzerinden metin üretmesi açısından eleştirilmiş ve öncekine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

atıflar ortadan kaldırılırsa bu metinlerin hiç olacağı söylenmiştir. Bunu, onun fazla özgün bir şey getirmediği anlamında bir eleştiri olarak yorumlayabiliriz).

Demek ki, Orhan Veli'nin "Cânân" metninin anlamı, Hâşim'in "Cânân" metniyle -bile isteye girdiği- ilişki içinde tamamlanır. Aksi takdirde yarım kalmaya mahkumdur (Okurun, 'anladığını' sanması, zügürt tesellisinden başka bir şey ifade etmez). Bu bağlamda birçok örnek metin gösterebilir ve anlamın tamamlanması için metinler arasında bir biçimde 'ilişki' kurmanızı gerekliliğini kanıtlayabiliriz. (Ancak bu *metinlerarası ilişki* meselesini gereğinden fazla abartmamak ve batılı formlara veya kodlara göre fazla zorlamamak gerekir. Kastettiğimiz şey, bunun bizim kültürel kodlarımıza, duygu ve düşünce ve düş dünyamıza, hayatı ve ölümü alımlayışımıza, dünya ve öte görüşümüze bağlı olarak irdelemek, sonuca varmadan önce metinlerüstü veya metinlerötesi ilişkilerin sınamasından da geçmektir. Çünkü -'metn'i esas alan ve metinsellikte tıkanan- *metinlerarası ilişki* bizim kültürümüzü tatmin etmez. Sadece Freudyen bakışla, yeni Freudcuların veya Deleuze-Guattari vb. nin nazarlarıyla, sadece *Oedipus Kompleks* veya *Anti-Oedipus* nazarıyla bakmak, -kültürel ve medenî köklerimiz açısından- her halde şaşılıktan farklı bir sonuç getir(e)memektedir. O nedenle bunlar ancak 'uygun düşen şair'lere göre uygulanabilir. Yoksa şehlâlık sınavından geçemeyen şaşılara, gün doğacaktır).

O halde denilebilir ki: Öz kaynaklarımızdan olduğu gibi, Batılı kaynaklardan da destek alarak "*İle Bile Okumak*" yönteminin fil ayakları bünyemize uygun biçimde saptanabilir. Bu metod, bugün uygulanması gereken metotlardan biri, daha doğrusu, *en uygun metot* olarak gözükmektedir.²⁶ Ortaöğretim

²⁶ "*İle Bile Okuma*"nın dayanakları olarak şunlar saptanabilir: A) Fransa'nın Yasa ile önerdiği İntertextüalite modeli. B) Disiplinlerarasılık ve karşılaştırmalı dil, edebiyat, tarih vs. alanlarının eğitim ve öğretim alanında da yaygınlık kazanmaya başlaması. C) Slovaj Zizek'in de dikkati çektiği gibi, "*Walter Benjamin, içerik açısından verimli ve yıkıcı bir işlem olarak bir kültürün en yüksek tinsel ürünlerini aynı kültürün sıradan, bayağı, dünyevi ürünleri ile birlikte*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ve üniversitede, olağandışı ve zevkli bir okuma için bu yöntemin son derece yararlı olacağı, hem öğrenci hem de öğretici okurlar için *zevкли bir eylem* olarak gerçekleştirilebileceği kanatindeyiz. Bu yöntemi, olmazsa olmaz bir yaklaşım tarzı olarak benimseyen Avrupa ülkelerinin başında Fransa gelmektedir. Fransa, 2000'li yıllarda ortaöğretimde edebiyat öğretimi konusunda bir yasa çıkarmış ve bundan böyle metinlerin, "Metinlerarası İlişkiler yöntemiyle okunmasını karara bağlamıştır.²⁷

(Fransa Milli Eğitim Bakanlığı'nca 12 Temmuz 2001 tarihinde yayımlanan 28 numaralı resmi bültende yer alan, kolejlerde ve liselerde Fransızca'nın ve Fransız kültürünün öğretilmesi ile ilgili yasada, dil ve edebiyat öğretiminde izlenecek yol karara bağlanmış, hedefler, içerik ve izlenecek yöntemler belirlenmiştir. Buna göre, temel metinler üzerinde durulması, *edebiyat ve kültür tarihi öğretilirken öğrencilerin içinde yaşadıkları kültürel mirası keşfederek, şimdiki geçmişin değişik düşünce ve ideolojileri bağlamında anlaması beklenmektedir*. Bunun için hem Fransız edebiyatı, hem Fransızca konuşan ülke kültürleriyle ilişkiler, hem de Fransız edebiyatının diğer edebiyatlarla ilişkilerinin neler olduğunun sorgulanması teklif edilmektedir. Yasaya göre, *temel metinlerin okunması, karşılaştırmalar yapılması, edebiyat dilinin diğer dillerle ilişkilendirilmesi istenmekte, Fransızca ve Fransız edebiyatının öğretimi konusunda Milli Eğitim*

okumayı tavsiye ediyordu." (Slavoj Žizek, *Yamuk Bakmak*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., İst. 2004, s.7). Biz de, örneğin, Sait Faik'in bazı metinlerinin, İlhan Berk ya da Necatigil ile birlikte okunabileceği kanaatindeyiz ("Sait Faik'in Metinlerindeki Gerçek ve Gerçeklik Durumları Üzerine", *Hürriyet-Gösteri*, sayı: 267, Şubat 2005, s.28-34). Ancak, aradaki farkı veya iki ucu bu kadar germemek, aralarını gereğinden çok açmamak ve daha ziyade metinler arasındaki ilişkilendirmeyi odağa almak kaydıyla. D) Kur'an'daki "ikra'-bi(smi)" modeli (Bu son modelin, etimolojik, leksikolojik, semantik ve hermönetik açıdan açılması mümkündür).

²⁷ Yasa teklifi ve İntertextüalite ile ilgili olarak bkz. Kubilay Aktulum, "Batı Edebiyatları Öğretiminde Metinlerarasılık ve Karşılaştırma Yönteminin Kullanımı", Sakarya Üniversitesi II. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi, 07-08 Eylül 2006; "Kuram, Alımlama Estetiği, Yeni Yaklaşımlar", *Kongre Bildirileri*, 1. Cilt, Yayına Hazırlayanlar: Binnaz Baytekin- Fatih Uluç, Sakarya Aralık 2006, s. 399-409.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

*Bakanlığı'nca önerilen yöntemin, "karşılaştırmak, ilişkilendirmek" olduğu tespit edilmektedir. Yenidenyazma ve metinlerarasılık üzerinde öncelikle durulması, metinler incelenirken değişik okuma- anlama modelleri kullanılması, metinlerin özgüllüklerini ortaya koymak gayesiyle metinlerarası alışverişlerin derinlemesine incelenmesi önerilmektedir.*²⁸

AB sürecinin, bizi bu konuda destekleyeceği de – temkinli davranılmak suretiyle- söylenebilir.

Bizde bu metoda ilişkin herhangi bir bilinç veya uygulama henüz görülmemektedir. Ortaöğretim –özellikle lise- edebiyat kitaplarının bazılarında, karşılaştırmalı örneklere yer verildiği, öğrencinin aynı konuya ilişkin birden fazla metni karşılaştırmak suretiyle öğrenme, anlama ve anlatma yoluna gidildiği görülmekte, ancak kitabı hazırlayanların öğrenciyi yönlendirme veya kılavuzluk etme konusunda pek çaba göstermediği fark edilmektedir. Bu durumda, kitaba muhatap ve ilişkili olan üç tarafa da sorumluluk düşmekte, her üç tarafın da azim ve gayret içinde bilinçli bir hazırlığa girişmesi gerekmektedir. Dostlar alışverişte görsün cinsinden çabalarla bu faaliyetin yürümeyeceği açıktır.

Son Söz Yerine

Son söz yerine şu söylenebilir: Madem ki her şey bir şey ile ve bir şey her şey ile ilişkilidir, ilişkileri içinde vardır ve anlamlıdır; o halde, her çağdan daha çok çağımızın ve insanımızın bu hakikati kavraması, bunun bilincinde olması gerekir. Aksi takdirde, ilişkilerin 'çelişki' olarak algılanması, dolayısıyla hem yazarların hem okurların hem de görürlerin hududunun ve hukukunun çığnenmesi kaçınılmaz hale gelecektir. (Burada hazır bulunanların metinlerini, bilgi, ilham veya bilinç düzeyinde beslendikleri, özümstedikleri ve benimsedikleri şeylerden ayrı ve bağımsız olarak anlamak, değerlendirmek, yorumlamak ve yargıda bulunmak mümkün müdür?). Öyleyse, şu cümleyle sözü bağlayabiliriz: İnsanlar

²⁸ Kubilay Aktulum, *a.g.m.*, s. 399-400.

arasında olduğu gibi, metinler arasında da 'irtibatı koparmayalım!'.²⁹

KAYNAKÇA

- "Modern Türk Şiirinde Derddaşlık Sorunsalı: 'Bülbül'le Poetik 'Hasbihâl'ler", *Merdivenşiiir*, sayı: 15, Bahar 2008, s. 98-113).
- "Çankırı Hapisesinden Mektuplar -2- Şiirinin Işığında Nâzım Hikmet ve Gazâlî", *Hürriyet-Gösteri*, sayı: 235, Şubat-Mart 2002, s. 34-49;
- "Edebiyat Öğretimi Üzerine Tasviri Bir Deneme", yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/ersin.doc.;
- "Kuram, Alımlama Estetiği, Yeni Yaklaşımlar", *Kongre Bildirileri*, 1. Cilt, Yayına Hazırlayanlar: Binnaz Baytekin- Fatih Uluç, Sakarya Aralık 2006.
- "Sait Faik'in Metinlerindeki Gerçek ve Gerçeklik Durumları Üzerine", *Hürriyet-Gösteri*, sayı: 267, Şubat 2005.
- AKGÜNDÜZ, Hasan- Behçet Oral- Yunus Avanoğlu, "Bilgisayar Oyunları ve İnternet Sitelerinde Sanal Şiddet Öğelerinin Değerlendirilmesi", *Milli Eğitim*, yıl: 35, sayı: 171, Yaz 2006,
- AKTULUM, Kubilay, "Batı Edebiyatları Öğretiminde Metinlerarasılık ve Karşılaştırma Yönteminin Kullanımı", *Sakarya Üniversitesi II. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi*, 07-08 Eylül 2006;
- AKTULUM, Kubilay, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yay. 2.b., Ankara 2000.
- BAMBERGER, R., *Okuma Alışkanlığını Geliştirme*, Çev. Bengü Çapar, Ankara 1990;

²⁹ Aksi takdirde sesli ve/ya sessiz büyük *gürültü* kopar. Her türlü 'irtibat'ın ve derin 'bağlantı'nın farkında olan Yunus Emre'nin dediği gibi, "Yerden göğe küp dizeseler/ Birbirine bend etseler/ Altından birin(i) çekseler/ Seyreyle sen gümbürtüyü."/Gürültüyü kesmek için 'e-lif'lere (eliflere ve liflere) dikkat etmek gerekir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- CANTER, Lee, Çocuğunuz Kitap Okumayı Sevmiyorsa Onu Nasıl Kitap Okumaya Yönlendirebilirsiniz, çev. Serap Katlan, HYB Yay., Ankara 1998.
- ÇOLAK, Veyssel, "Nâzım Hikmet'in 'Bu Bahçe' Rubaisini Yeniden Okumak", Şiirin Kıyı Dili/Homeros İnceleme Ödülü 2005, , İzmir Mart 2005, s.5-34.
- HEDGES, Berke, Okuyun ve Zenginleşin, çev. Tuncer Büyükonat, Beyaz Yay., İst.2000, s. 23-25.
- HIZLAN, Doğan, "Kitap Okumak Ceza Mıdır?", dhizlan@hurriyet.com.tr/13 Mart 2007.
- I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi (23-25 Eylül 2004) Kongre Tutanağı, Çocuk Vakfı Yay., İst.2004.
- KAKO Yetik, Hayri, Edebiyatta Çalıntı, İnkılap Kitabevi, İst.2005.
- KORKMAZ, Eylem, "Anarşizm ve Eğitim", Siyâhî Okuyan Türkiye Ön Bilgi Raporu (Türk Toplumunu Neden Okumuyor? Okuyan Bir Toplum Haline Nasıl Gelebiliriz?) Çocuk Vakfı- Artworks Hayâlevi Reklâmıcılık, İst.2003. (okuyansehirsakarya.com); <http://www.cocukvakfi.org.tr/soru2.htm>.
- ORHAN, Gökhan, "Sıfırcılar Neden Sıfır Çektiler?", Üniversite ve Toplum, 2/3, Eylül 2002, 14-17; <http://universite-toplum.org/comments.php3?id=91>).
- ÖZARSLAN, E., "Yüksek Öğretimde Türk Dili Öğretiminin Bazı Meseleleri", Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, Bildiriler, Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Yay.1998,
- SEVER, Sedat, I.Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Sorunlar ve Çözüm Yolları, Ankara 2000.
- TEZİÇ, E., "Teziç: Orta öğretim Kurumları Çöktü", Yeni Şafak, 28 Temmuz 2004;
- ZIZEK, Slavoj, Yamuk Bakmak, çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., İst. 2004

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*